



Štrasburg, 15. decembra 2015

CPT/Inf (2015) 44

Ubytovacia plocha na jedného väzňa vo väzenských zariadeniach: normy CPT

Podľa CPT má osobná ubytovacia plocha vo väzenských zariadeniach spĺňať tieto minimálne normy:

- 6 m² ubytovacej plochy v jednomiestnej cele
+ hygienické zariadenie
- 4 m² ubytovacej plochy na jedného väzňa vo viacmiestnej cele
+ stavebne oddelené hygienické zariadenie
- najmenej 2 m medzi stenami cely
- najmenej 2,5 m medzi podlahou a stropom cely

Úvod

1. Už od deväťdesiatych rokov minulého storočia CPT vypracúva a uplatňuje minimálne normy pre ubytovaciu plochu cely na jedného väzňa. Hoci CPT na tieto normy často odkazuje v mnohých správach zo svojich návštev, doteraz neboli zozbierané spoločne do jedného dokumentu.
2. Zároveň dochádza k nárastu záujmu o tieto normy tak na národnej úrovni (v rámci orgánov členských štátov zodpovedných za správu väzenstva, vnútroštátnych orgánov na monitorovanie zadržiavania osôb, ako sú napr. vnútroštátne preventívne mechanizmy zriadené v rámci OPCAT,¹ domácich súdov, mimovládnych organizácií atď.) ako aj na medzinárodnej úrovni, nielen v súvislosti s preplnením väzníc a jeho dôsledkami. Rada pre penologickú spoluprácu (PC-CP) Rady Európy v súčasnosti pripravuje Bielu knihu o preplnení väzníc. Európsky súd pre ľudské práva zasa často rozhoduje o sťažnostiach väzňov namietajúcich porušenie článku 3 Európskeho dohovoru o ľudských právach (EDLP) z dôvodu nedostatočnej ubytovacej plochy na jedného väzňa.
3. Vzhľadom na túto situáciu sa v novembri 2015 CPT rozhodol jednoznačne vyjadriť svoje stanovisko a poskytnúť normy týkajúce sa minimálnej ubytovacej plochy na jedného väzňa, čo je cieľom tohto dokumentu.
4. Cely, o ktorých sa hovorí v tomto dokumente, sú jednak bežné cely určené na ubytovanie väzňov, ako aj špeciálne cely, ako sú disciplinárne, bezpečnostné, izolačné cely alebo cely v uzavretom oddiele. Nie sú tu však zahrnuté priestory na čakanie alebo podobné priestory používané iba na krátky čas.²

Minimálne normy pre osobnú ubytovaciu plochu vo väzenských zariadeniach: všeobecné aspekty

5. Pri svojej monitorovacej činnosti sa CPT často stretáva so situáciou preplnenia väzníc. V správach zo svojich návštev CPT opätovne poukazuje na dôsledky preplnenia – stiesnené a nehygienické ubytovanie, neustály nedostatok súkromia, obmedzené aktivity mimo cely (v súvislosti s prevahou dopytu nad personálnymi a materiálnymi možnosťami), preťažené zariadenia poskytujúce zdravotnú starostlivosť, zvýšené napätie a teda aj väčšia miera násillia medzi väzňami navzájom a medzi väzňami a väzenským personálom. CPT sa domnieva, že otázka minimálnej ubytovacej plochy na jedného väzňa je nerozlučne spätá so záväzkom každého členského štátu Rady Európy rešpektovať dôstojnosť osôb poslaných do väzenských zariadení.
6. Minimálne normy pre osobnú ubytovaciu plochu nie sú takou priamočiarou záležitosťou, ako by sa mohlo zdať na prvý pohľad. Po prvé, normy pre „minimálnu ubytovaciu plochu“, ktoré používa CPT, sa líšia v závislosti od typu zariadenia. Policajná cela na krátkodobé zadržanie v trvaní niekoľkých hodín až niekoľkých dní určite nemusí spĺňať rovnaké normy ako izba pacientov v psychiatrickom ústave; a väzenská cela, či už pre obvinených alebo odsúdených väzňov, je opäť celkom odlišná záležitosť.

¹ Opčný protokol k Dohovoru OSN proti mučeniu.

² V tomto dokumente sa nerieši ani otázka ubytovacej plochy na iných miestach, kde sa môžu nachádzať osoby pozbavené osobnej slobody (ako sú policajné stanice, psychiatrické zariadenia, útvary policajného zaistenia pre cudzincov atď.).

7. Po druhé, treba diferencovať aj podľa počtu osôb, pre ktorý je dané ubytovanie určené (t. j. podľa toho, či ide o jednomiestnu alebo viacmiestnu celu). Treba vymedziť aj pojem „viacmiestna cela“. Dvojmiestna cela je nepochybne odlišná od cely, v ktorej má byť ubytovaných napr. šesť alebo viac väzňov. CPT má zásadné výhrady k veľkokapacitným celám, v ktorých sú ubytované desiatky a niekedy až stovka väzňov,³ a to nielen pokiaľ ide o otázku ubytovacej plochy na jedného väzňa, ale o koncepciu takýchto ciel ako takú.

Vo svojej 11. všeobecnej správe⁴ CPT kritizoval samotný princíp ubytovania vo veľkokapacitných celách, kde sú väzni často držaní v mimoriadne stiesnených a nezdravých podmienkach. Výbor konštatoval, že popri nedostatku súkromia v týchto celách existuje aj vysoké riziko zastrašovania a násilia, a že je v nich mimoriadne ťažké zabezpečiť riadny dozor. Navyše, v takejto situácii je takmer nespľniteľnou úlohou primeraná diferenciácia jednotlivých väzňov na základe individuálneho hodnotenia rizík a potrieb.⁵ CPT sa preto dlhodobo zasadzuje za prechod od veľkokapacitných ciel k menším ubytovacím jednotkám.⁶

8. Po tretie, pri posudzovaní ciel na základe svojich noriem CPT prihliada aj na režim, ktorý sa väzňom ponúka (pozri odsek 21).

Minimálne normy CPT pre osobnú ubytovaciu plochu

9. V deväťdesiatych rokoch minulého storočia CPT vypracoval „všeobecnú“ normu pre minimálnu ubytovaciu plochu na jedného väzňa v cele.

- 6 m² ubytovacej plochy v jednomiestnej cele
- 4 m² ubytovacej plochy na jedného väzňa vo viacmiestnej cele

10. CPT v posledných rokoch jednoznačne stanovil, že do minimálnej normy pre ubytovaciu plochu by sa nemala započítavať plocha hygienického zariadenia v cele. Jednomiestna cela by preto mala mať ubytovaciu plochu 6 m² plus plochu potrebnú na hygienické zariadenie (obvykle 1 m² až 2 m²). A podobne, plocha hygienického zariadenia by sa mala odpočítat' aj z výpočtu 4 m² na jednu osobu vo viacmiestnych celách. V každej viacmiestnej cele by pritom hygienické zariadenie malo byť stavebne úplne oddelené.

11. CPT okrem toho stanovuje, že rozostúp medzi stenami akejkoľvek cely používanej na ubytovanie väzňov by mal byť najmenej 2 m a výška stropu od podlahy 2,5 m.

³ Napr. pri návšteve väzenia v Rumunsku v r. 1995 CPT našiel 88 väzňov ubytovaných v miestnosti s plochou približne 80 m²; v r. 2009 CPT navštívil kolóniu na Ukrajine, kde bolo v izbe s plochou 200 m² umiestnených 114 lôžok.

⁴ CPT/Inf (2001) 16, odsek 29.

⁵ Pozri napr. správu z návštevy v Grécku v r. 2013, kde bol takýto stav zistený v dvoch väzniciach (CPT/Inf (2014) 26, odseky 105 a 106).

⁶ Pozri napr. správu z návštevy na Ukrajine v r. 2009 (CPT/Inf (2011) 29, odsek 113).

Presadzovanie prísnejších noriem

12. Podľa pravidla 18.5 Európskych väzenských pravidiel (2006) „za normálnych okolností sú väzni cez noc ubytovaní v jednomiestnych celách okrem prípadov, keď je pre nich vhodnejšie, aby priestory na spanie zdieľali s inými väzňami.“ Je pravda, že v mnohých krajinách Rady Európy sa používajú jednomiestne cely, často s plochou od 7,5 m² do 9,5 m². CPT opakovane vyhlasuje, že jednomiestne cely s plochou menšou ako 6 m² (bez započítania hygienického zariadenia) by mali byť buď vyradené z prevádzky, alebo by mali zväčšené, aby sa v nich zabezpečil primeraný osobný priestor pre jedného väzňa.

13. Keď CPT stanovil 4 m² ako normu pre ubytovaciu plochu, vychádzal na jednej strane z trendu mnohých západoeurópskych krajín zvyšovať na dvojnásobok počet väzňov v celách s plochou 8 až 9 m², ktoré boli pôvodne navrhnuté ako jednomiestne, a na druhej strane z existencie veľkokapacitných ciel vo väzenských zariadeniach (kolóniách) vo viacerých krajinách strednej a východnej Európy.

14. Hoci CPT nikdy výslovne nevymedzil obsah pojmu „viacmiestne cely“, z analýzy správ z návštev vyplýva, že tento pojem implicitne zahŕňa cely pre dvoch až štyroch väzňov.⁷ CPT teda pravidelne robí záver, že cely s plochou 8 m² sú prijateľné pre dvoch, cely s plochou 12 m² pre troch a cely s plochou 16 m² pre štyroch väzňov. V nezanedbateľnom počte prípadov však CPT tiež vyhlásil, že cely s plochou 8 m² (alebo 8 až 9 m²) by sa mali „podľa možnosti“ (Slovinsko, 2006, Maďarsko, 2013) alebo „ideálne“ (Belgicko, 2009) používať na ubytovanie jedného väzňa, alebo že by v nich nemal byť „ubytovaný viac ako jeden väzeň okrem výnimočných prípadov, keď nie je vhodné ponechať väzňa samotného“ (Spojené kráľovstvo, 2003). V správe z návštevy v Holandsku v r. 2011 výbor uviedol, že väzni ubytovaní v dvojmiestnych celách s plochou 8 až 10 m² „pocitujú isté nepohodlie“, a v správe z návštevy v Írsku v r. 2011 odporučil „vyvinúť úsilie s cieľom vyhnúť sa umiestňovaniu dvoch väzňov v celách s plochou 8 m²“.

15. Z uvedených príkladov jednoznačne vyplýva, že v celách pre menší počet väzňov môžu vzniknúť stiesnené podmienky aj pri norme 4 m² na jedného väzňa. Koniec koncov, ak minimálna ubytovacia plocha väzňa v jednomiestnej cele je 6 m², cela s plochou 8 m² evidentne neposkytuje uspokojivý osobný priestor pre dvoch väzňov. Podľa názoru CPT sa treba aspoň snažiť o zabezpečenie väčšej ubytovacej plochy. Napokon, norma 4 m² je iba *minimálna*.

16. Z týchto dôvodov sa CPT rozhodol presadzovať *žiaducu* normu pre viacmiestne cely na ubytovanie najviac štyroch väzňov, podľa ktorej sa k minimálnej ubytovacej ploche 6 m² na jednu osobu pridávajú 4 m² na každého ďalšieho väzňa:

- 2 väzni: najmenej 10 m² (6 m² + 4 m²) ubytovacej plochy + hygienické zariadenie
- 3 väzni: najmenej 14 m² (6 m² + 8 m²) ubytovacej plochy + hygienické zariadenie
- 4 väzni: najmenej 18 m² (6 m² + 12 m²) ubytovacej plochy + hygienické zariadenie

17. Inými slovami, bolo by žiaduce, aby v cele s plochou 8 až 9 m² nebol ubytovaný viac ako jeden väzeň, a v cele s plochou 12 m² viac ako dvaja väzni.

18. CPT vyzýva všetky členské štáty Rady Európy, aby aplikovali tieto vyššie štandardy, najmä pri výstavbe nových väzníc.

⁷ Pozri napr. správu z návštevy v Poľsku v r. 2013 (CPT/Inf (2014) 21, odsek 49).

Minimálne normy a neľudské a ponižujúce zaobchádzanie: nutnosť rozlišovania

19. Európsky súd pre ľudské práva dostáva čoraz viac sťažností od väzňov, ktorí tvrdia, že sú väznení v neľudských alebo ponižujúcich podmienkach, pretože musia zdieľať cely s veľkým počtom spoluväzňov, v dôsledku čoho majú nedostatočný ubytovací priestor. Súd je povinný vo svojich rozsudkoch rozhodnúť, či držanie väzňov v celách s veľmi obmedzenou ubytovacou plochou na jednu osobu (zvyčajne menej ako 4 m²) je porušením článku 3 EDĽP.

20. Úloha CPT ako preventívneho monitorovacieho orgánu je iná. Jeho úlohy nezahŕňajú rozhodovanie o tom, či určitá situácia predstavuje neľudské alebo ponižujúce zaobchádzanie alebo trestanie v zmysle článku 3 EDĽP.⁸ Pri svojich návštevách sa však výbor stretáva s väzenskými podmienkami, ktoré sú ťažko uveriteľné, a ktoré v správe z jednej návštevy opísal ako „urážku civilizovanej spoločnosti“. V mnohých správach zo svojich návštev preto konštatoval, že podmienky pozorované vo veľmi preplnených väzniciach by sa mohli považovať za „neľudské a ponižujúce zaobchádzanie“.

21. CPT nikdy netvrdil, že jeho normy pre veľkosť ciel by sa mali považovať za absolútne. Inými slovami, nedomnieva sa automaticky, že menšia odchýlka od minimálnych noriem by sa mohla sama osebe považovať za neľudské a ponižujúce zaobchádzanie s dotknutým väzňom (väzňami), ak zároveň existujú iné, zmiernujúce faktory, ako je najmä skutočnosť, že väzni môžu denne stráviť značne dlhý čas mimo svojej cely (v dielnach, v učebniach alebo pri iných aktivitách). Ale aj v takýchto prípadoch CPT odporúča dodržiavať minimálnu normu.

22. Na druhej strane, aby Výbor mohol vyhlásiť, že podmienky zadržiavania osôb pozbavených osobnej slobody možno považovať za neľudské a ponižujúce zaobchádzanie, cely by museli byť buď extrémne preplnené alebo, ako tomu je vo väčšine prípadov, musela by existovať kombinácia viacerých negatívnych prvkov, ako sú nedostatočný počet lôžok pre všetkých väzňov, zlá hygiena, zamorenie škodcami, nedostatočné vetranie, kúrenie alebo osvetlenie, neprítomnosť hygienického zariadenia v cele a s tým súvisiace používanie vedier alebo fliaš na vykonávanie fyziologických potrieb. Pravdepodobnosť, že miesto zadržiavania je síce mimoriadne preplnené, ale zároveň dobre vetrané, čisté a vybavené dostatočným počtom lôžok, je v skutočnosti mimoriadne nízka. Preto neprekvapuje, že namiesto toho, aby CPT hovoril iba o nedostatočnej ubytovacej ploche, často vymenúva faktory, ktoré predstavujú odpudivé podmienky zadržiavania. Okrem toho CPT pri hodnotení konkrétnej situácie prihliada – hoci určite nie v každom prípade – aj na ďalšie faktory, ktoré priamo nesúvisia s podmienkami zadržiavania. Medzi tieto faktory patrí krátkosť času, ktorý môžu väzni stráviť mimo cely, a celkovo chudobný režim, obmedzené vychádzky na čerstvom vzduchu, niekoľkoročné neumožnenie kontaktov s rodinnými príslušníkmi atď.

23. Príloha k tomuto dokumentu obsahuje nevyčerpávajúci zoznam faktorov (okrem ubytovacej plochy na jedného väzňa), ktorý by sa mal brať do úvahy pri posudzovaní podmienok zadržiavania vo väznici.

⁸ V tejto súvislosti pozri článok 17 ods. 2 Európskeho dohovoru na zabránenie mučenia a neľudského či ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania (ECPT).

Záver

24. Tento dokument sa snaží poskytnúť usmernenia pre odborníkov z praxe a ďalšie zainteresované strany formou jasne stanovených noriem CPT pre minimálnu ubytovaciu plochu väzňa (väzňov) v cele. Rozhodnutie o tom, či miera útrap prežívaných konkrétnou osobou dosiahla hranicu neľudského alebo ponižujúceho zaobchádzania v zmysle článku 3 EDLP, berúc do úvahy najrôznejšie faktory vrátane telesnej konštitúcie človeka, robí v konečnom dôsledku súd. Množstvo štvorcových metrov na jednu osobu je pritom iba jedným z faktorov, hoci často veľmi významným, alebo dokonca rozhodujúcim.

25. CPT opakovane kritizuje podmienky, keď na jednu osobu vo viacmiestnej cele pripadá plocha menej ako 4 m² a v jednomiestnej cele plocha menej ako 6 m² (v oboch prípadoch bez započítania hygienického zariadenia), a pravidelne vyzýva orgány, aby sa jednomiestne cely buď zväčšili (alebo prestali používať), alebo aby sa znížil počet väzňov vo viacmiestnych celách. CPT očakáva, že tieto minimálne normy pre ubytovaciu plochu sa budú systematicky uplatňovať vo všetkých väzenských zariadeniach v členských štátoch Rady Európy a dúfa, že čoraz viac krajín sa bude usilovať o splnenie „žiaducich“ noriem CPT pre viacmiestne cely.

PRÍLOHA

Príklady ďalších okolností, ktoré by sa mali brať do úvahy pri posudzovaní podmienok zadržiavania vo väznici

Technický stav a čistota

- Cely vrátane nábytku by mali byť v dobrom stave a malo by sa vynakladať maximálne úsilie na udržiavanie čistoty a hygieny ubytovacích priestorov.
- Každé zamorenie škodcami treba rázne riešiť.
- Väzni by mali dostávať základné potreby osobnej hygieny a čistiace prostriedky.

Prístup k dennému svetlu, vetraniu a kúreniu

- Vo všetkých ubytovacích priestoroch pre väzňov (v jednomiestnych aj viacmiestnych celách) by mal byť zabezpečený prístup k dennému svetlu aj k umelému osvetleniu, ktoré postačuje na čítanie.
- Musí existovať aj dostatočné vetranie, aby sa zabezpečila neustála výmena vzduchu vo vnútri ciel.
- Cely by mali byť primerane vykurované.

Hygienické zariadenia

- Každá cela by mala mať minimálne WC a umývadlo. Vo viacmiestnych celách by hygienické zariadenia mali byť stavebne úplne oddelené (t. j. až po strop).
- V tých niekoľkých väzniciach, kde sa hygienické zariadenia nenachádzajú vo vnútri ciel, orgány musia zabezpečiť, aby väzni mali vždy, keď to je potrebné, ľahký prístup k toaletám. Dnes by už žiadny väzeň v Európe nemusel byť ráno nútený „vylievať“, pretože takáto prax je degradujúca pre väzňov aj pre personál, ktorý musí na tento postup dohliadať.

Vychádzka na čerstvom vzduchu

- CPT zastáva názor, že každý väzeň by mal mať právo na vychádzku na čerstvom vzduchu v trvaní najmenej jednej hodiny denne. Vychádzkové dvory by mali byť priestrané a vhodne vybavené, aby väzni mali reálnu možnosť vynakladať fyzickú námahu (napr. športovať); mali by byť vybavené aj zariadeniami na odpočinok (napr. lavičkami) a prístreškom pre prípad nepriazne počasia.

Zmysluplné aktivity

- CPT už dlho odporúča, aby sa väzňom ponúkali rôznorodé zmysluplné aktivity (práca, príprava na povolanie, vzdelávanie, šport a záujmové činnosti). S týmto cieľom CPT už od 90-tych rokov minulého storočia vyhlasuje, že sa treba usilovať o to, aby sa všetci väzni – odsúdení aj obvinení – mohli denne osem a viac hodín venovať takýmto aktivitám mimo svojej cely, a že pre odsúdených väzňov by tento režim mal byť ešte výhodnejší.